

Aleksander Skaza (Foto: Miran Hladnik)

ALEKSANDER SKAZA, NJEGOVIH ZASLUŽNIH 90 LET, VOŠČILNI ZAPIS

14. junija 2024 je dosegel devetdeset izjemno ustvarjalnih let zaslužni profesor ljubljanske univerze Aleksander Skaza - Saša, že dolga leta vodilni slovenski rusist današnjih dni. Ko se je odločil posvetiti svoje življenje in delo ruski literaturi, čas – petdeseta leta prejšnjega stoletja – za to ni bil niti malo udoben: po desetletjih rusomanije smo ob znani resoluciji Informbiroja skupaj s političnim uporom Stalinu odrinili v stran – hote ali nehote – vse, kar je dišalo po Rusiji, tudi njeno veliko kulturo in ukvarjanje z njo. Zazdelo se je, da je čas naših pomembnih rusistov, kot so bili Ivan Prijatelj, Bratko Kreft, ali – če hočete še prej – Fran Miklošič, Fran Celestin in drugi, minil. Na ljubljanski rusistiki je nekaj kasneje umrla še Vera Brnčič Šermazanova, lingvist Franc Jakopin se je preselil na drugo strokovno področje, Nikolaj Preobraženski je odšel v Zadar; ostal je le še lektor Janez Zor. Na področje literarne rusistike pa je takrat vskočil Aleksander Skaza, kar je seveda zahtevalo veliko poguma in rusističnega znanja; oboje je asistent Aleksander Skaza premogel, tako da so ga zelo hitro ustoličili v docenta in potem profesorja.

Delo je kot predstojnik katedre in takrat že/še edini predavatelj ruske literature vzel v roke z naravnost zgledno vnemo, informiranostjo in trdoživostjo. Postajal je iz dneva v dan najodličnejši in najbolj zanesljivi informator o vsem ruskem, ne da bi naša javnost to zmeraj enako dobro izkoristila (če je sploh). Seveda je njegove pogloblitve pozornosti bila deležna ruska literarna in kulturna klasika – vključno z dogajanjem v več kot zanimivem in usodnem 20. stoletju – o čemer je sčasoma nanizal impozanten niz razprav in člankov – o Dostojevskem, Čehovu, L.

N. Tolstoju, Puškinu, in tudi o Bloku, Jeseninu, Bulgakovu, filozofih Berdjajevu, Solovjovu in številnih drugih. Njegova bibliografija te vrste je velikanska – vse do dogajanj v današnji ukrajinski kataklizmi. O vsem tem je predaval študentom; neizprosno na strani ruskega kritičnega in pogosto kar surovo zatiranega izobraženstva.

Pred kratkim je ponovno izšlo njegovo obsežno prevajalsko delo *Spomini Nadežde Mandelštamove* z več kot sto strani dodanega avtorskega komentarja in s svojevrstnim leksikonom najbolj znanih, pri Mandelštamovi omenjanih ruskih sodobnikov – današnjemu bralcu več kot odlično orientacijsko pomagalo. – Seveda bi bilo do jubilaranta krivično, če bi se ustavili le pri Mandelštamovi in ob tem spregledali njegovo skrb za vse drugo, za številne razprave in spremne zapise/eseje. Med njimi jih je vsega upoštevanja vrednih tudi mnogo takih, ki slovenskega bralca seznanjajo z **aktualno** rusko kulturo in literarno teoretsko problematiko. Njihov avtor Aleksander Skaza je ob vsem naštetem namreč izjemen informator o ruskem *formalizmu* in *strukturalizmu* – dvoje načinov razumevanja literature, ki sta literarno vedo temeljito oddaljili od diahronistike v sinhronistiko, pri nas so jo po francoski rabi poimenovali komparativistika. Značilno je to njegovo dejavnost povzel Marko Juvan: »Kot študent slovenistike in primerjalne književnosti sem od kolegov in prijateljev izvedel, da ima prof. Aleksander Skaza poznavalska predavanja iz moderne ruske literarne teorije od formalistov do strukturalistov in semiotikov moskovske-tartujske šole. Spodbujen s slušateljskimi gostovanji pri Skazovih predavanjih ter s številnimi pogovori z njim sem se lotil študija spisov Šklovskega, Ejhenbauma, Tinjanova, Proppa, Jakobsona, Lotmana (Bahtina) in drugih ...« Ali podobno o njegovi dostojevskologiji Tomo Virk (leta 2021): »Nekje na prelomu tisočletja sem se spoprijateljil z izjemnim poznavalcem ruske literature in kulture, po mojem mnenju tudi največjim strokovnjakom za Dostojevskega pri nas, Aleksandrom Skazo-Sašo. To prijateljstvo je moj odnos do Dostojevskega dvignilo na precej višjo raven. /.../ Kot je prvi vplivno pokazal Bahtin, ob dnevnih zapisih Dostojevskega pa poudarjal moj prijatelj Saša, je v delih Dostojevskega enakovredno navzočih več idejnih (ali ideoloških, če je komu ljubše) glasov, od katerih nobe(de)n ni dominanten recimo v tem duhu, da bi težno podajal poglede samega Dostojevskega ...« Ali tržaški profesor Ivan Verč, eden vodilnih rusistov v Italiji; ta piše o svojem presenečenju nad dialoškostjo, kakršna je vladala na predavanjih in seminarjih profesorja Skaze; podobne da na italijanskih univerzah ni srečal nikjer, tudi na drugih 'zahodnih' univerzah ne. – Moj komentar: Razumljivo: za takšno 'dialoškost' je potreben človek največjih in ne instantnih znanj, a tudi aktualnih, in odprtih, demokratičnih razpravljavskih pogledov. Zelo na kratko bi bilo mogoče reči: potreben je bil Aleksander Skaza. (Ob tem se žal še enkrat potrjuje starolatinska modrost, da pač ni nihče prerok tam, kjer je doma; kljub omenjenemu znanju in odnosu do predmeta, ki mu je posvetil svoje življenjsko delo, ga ob siceršnjih večkratnih predlogih Slovenska akademija znanosti in umetnosti ni zmogla in znala sprejeti v svoje vrste; so ga pa na primer – edinega Slovenca po Miklošiču – na srednji moskovski univerzi Lomonosova že pred četrto stoletja razglasili za svojega častnega doktorja.)

Dogodek, ob katerem pišem te besede – visoka obletnica – seveda sam od sebe vabi med patetične besede in trditve, vendar želim, da ne bi bile takšne in tudi ne samo voščilna obligacija. Ob vsem zapisanem bi moral namreč dodati še jubilatovo organizacijsko delo. Najprej zasluge, da je rusistika kot samostojen študijski predmet na ljubljanski univerzi sploh obstala. Ne samo, da je bila 'načeta' od političnih razmer, 'nevarna' so ji občasno bila celo merila financiranja (npr. po številu študentov; kakšno leto je bilo namreč komajda kaj vpisanih študentov, pač zaradi nekonjunktornosti in nemodnosti predmeta). Profesor Skaza je nekaj časa bil celo edini predavatelj ruske literature in se ob tem vseeno z velikanskimi napori trudil, da je s predavanji 'pokril' vso zgodovino ruske literature. Dodajal ji je, kot je bilo že omenjeno, aktualne kulturnozgodovinske informacije in temeljito literarno teoretsko orkestracijo. Za enega samega človeka skoraj nepojmljivo dovolj – in vzor globoko etičnega odnosa do področja lastnega dela. Sam je večkrat poudaril, da ga je pri tem vedno vodila maksima *trojstvo lepo-dobro-resnično*.

Uveljavljanje nove slovenske rusistike je od njega zahtevalo številne osebne stike in sodelovanja. Tako je domala samoumevno bil med organizatorji (ali pa kar sam organizator) znanstvenih srečanj-simpozijev o Bahtinu (v Ljubljani), o slovanskih kulturah v sodobnem času (Moskva), dvostranskega rusko-slovenskega simpozija ob dvestoletnici rojstva Puškina in Prešerna (Moskva, s številno slovensko udeležbo, vendar žal brez ustrezne pozornosti v Sloveniji), simpozija, posvečenega tisočletnici sprejetja krščanstva v Kijevski Rusiji ter ob tisočletnici slovanskega apostola Metoda (oboje v Ljubljani); več let je bil v uredništvu revije/almanaha *Dostoevsky Studies*. In ne nazadnje: kar nekaj let je predsedoval našemu, to je slovenskemu Slavističnemu društvu – z mnogimi opaznimi dejanji, kot je bilo odkritje spominskih plošč na rojstnih domovih Jerneja Kopitarja in Antona Slodnjaka; ob znanih šolskih jedrih v času slovenske osamosvojitvene uverture pa je bil med vidnimi uporniki. In tako naprej v dolgi vrsti – vodil je na primer tudi raziskovalni program na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani.

Vse to je zahtevalo številne osebne stike in obveznosti. Začelo se je že kar ob njegovi (predbolonjski) disertaciji o Andreju Belem in njegovem romanu *Peterburg* – takrat sta nanj postala pozorna profesorja Lotman in Holthuzen, mednarodno znani avtoriteti. Nadaljevalo pa se je pri profesorjih z bergamske, tržaške, celovške, beograjske, zagrebške, sarajevske, budimpeške in osrednje ruske univerze v Moskvi (profesor Rančin). Za P. Toropa na tartujski univerzi je napisal strokovnopriporočilno oceno, ki jo je profesor rabil za pridobitev visokošolskega naziva. In ko je znani češki disident Miroslav Drozda prebegnil v Jugoslavijo, ga je v nekem trenutku prav tako sprejel v svojo skrb, čeprav ni bilo prav udobno. – Skratka, tega se mu je nabralo toliko, da je domala nemogoče vse zajeti v takšen priložnostni zapis – vse pa živo priča o tem, kolikšne osebne napore je predstavljala prof. Skazi regeneracija ljubljanske univerzitetne rusistike – bila so leta in trenutki, ko se je za nekaj časa spremenil v nekakšnega obvoznega kulturno-znanstvenega atašeja, ki je po potrebi spremljal naše rektorje, dekane

in seveda profesorje na delovna potovanja v Rusijo. Tam si je sčasoma namreč odprl številna vrata, ki so sicer ostajala za 'navadne' goste zaprta; pomagal jih je odpirati mnogim.

In še (skoraj) *pripis* k vsemu temu: Osebnost se spoznala že kar prvi dan vpisa na študij ljubljanske slavistike na stari univerzi, v nekdanjem deželnem dvorcu. Potem sva skupaj obiskovala vrsto predavanj, marsikatera celo bolj ali manj edina. V trdnem spominu so mi med velikanskim kupom dogodkov ostali zlasti tisti pri profesorju Preobraženskem. Nikolaj, kot smo ga vsi klicali, je bil iz stare ruske aristokracije, ki je po oktobrski revoluciji pribežal k nam; zelo izobražen, mogočen, nerodno nežen mož, samec, znan ljubitelj cvetja, v petek in svetek s svežo rožo v gumbnici in z enako svežo ribo v kapuci svoje večne pelerine (ko je hodil po cesti, mu je riba rada z repom mahala iz nje). Pri njem sva hitro sedela sama s Sašem: ob večerih je prišel stari mož z električno lučjo pod pazduho v nekdanji seminar v NUK, kjer sva ga s spoštljivim vstajanjem pričakala in potem v diskretni svetlobi odposlušala njegovo pripovedovanje o starih časih in ruski književnosti. Enega od božičev se je spozabil in nama podrobno, s solzami v očeh, pripovedoval o svoji mladostni ljubezni, čisto ga je spodneslo. Moram priznati, da tudi mene (naju): kot da bi v tistem mraku pred nama za zeleno svetilko sedelo poosebljenje 'mehke slovanske duše' – v nerodnem slovanskem telesu; ali pa neki davno pretečeni in vendar zaznamovalni čas.

Skoraj nespodobno je ob tej priložnosti sicer pisati o vsem tem; priznati pa pač moram, da je Saša Skaza (on me je zvabil tja) zmeraj spet deloval name kot nekakšen etični korektiv – pač v odnosu do misli, znanosti in tovrstnega delovanja – sebe in drugih. Bil je zmeraj nepopravljiv idealist.

Bi se pa za konec rad vrnil k začetku – k njegovi devetdesetletnici. Ko je pred leti odšel v pokoj, so mu za nekakšno običajno moralno odpravnino – tako kot skoraj vsem univerzitetnim učiteljem – dodelili častni naziv 'zaslužni profesor ljubljanske univerze'. Naslov danes sicer delijo vsevprek, skoraj avtomatično, toda med tistimi, ki so ga več kot zares zaslužili, stoji v prvih vrstah s svojim častivrednim ustvarjalnim življenjem naš rusistični jubilent profesor Aleksander Skaza. Pristavimo na pol po rusko: Na mnoga leta! (In se opravičujem, da sem voščilu pridal toliko zasebnosti; ni šlo drugače!)